

Richard Smith

SØVNGJENGERI MOT STUPET KAPITALISMENS ØDELEGGELSE AV LIVET OG JORDA

Den 10. mai 2013 kunngjorde forskerne ved Mauna Loa observatoriet på Hawaii at de globale CO₂ utslippene hadde oversteget terskelen på 400 ppm for første gang på millioner av år.¹ En følelse av skrekk bredte seg i verden, ikke bare blant klimaforskerne.

Klimatoppmøter er avholdt, med løfter om «frivillige begrensninger». Systemer for karbonhandel og karbonskatter er innført. Likevel har ikke bare utslippene og den atmosfæriske konsentrasjonen av CO₂ økt, de har akselerert i form av det forskerne kaller «Keelingkurven», etter Charles D. Keeling som grunnla Mauna Loa-observatoriet. Tidlig på 1960-tallet økte konsentrasjonen av CO₂ med 0,7 ppm pr år. I de siste tiårene, særlig gjennom Kinas industrialisering, er vekstraten tredoblet til 2,1 ppm pr år. Bare på de første 17 ukene av 2013 økte CO₂-nivået med 2,74 ppm sammenliknet med foregående år.

Karbonkonsentrasjonene har ikke vært så høye siden pliocen, den perioden av jordas nytid som regnes fra ca. 5 millioner til ca. 2 millioner år siden.² Da var den gjennomsnittlige globale temperaturen 3 til 4°C varmere enn i dag. Arktis var isfri, havnivået var ca. 40 meter høyere og det nordlige Canada var dekket av jungel. Florida var under vann, i likhet med andre kystområder der vi i dag finner New York, London, Shanghai, Hong Kong, Sydney og andre storbyer. Når vi nå har passert 400 ppm, øker bekymringen for at vi raskt nærmer oss et sammenfall mellom «vippepunkter», eksempelvis nedsmelting av den subarktiske tundraen eller tining som frigjør enorme mengder metan fra den arktiske havbunnen. Et slikt sammenfall vil akselerere den globale oppvarmingen slik at menneskene ikke lenger er i stand til å stoppe den.

«Jeg skulle ønske det ikke var sant, men det ser ut til at verden sprenger 400 ppm nivået uten at veksttakten svekkes», uttalte Ralph Keeling, geokjemiker ved Scripps-instituttet i San Diego. «Med denne takten kommer vi til å nå 450 ppm på et par tiår.» «Det kjennes som en uunngåelig ferd mot katastrofe», sa Maureen E. Raymo, forsker ved Lamont-Doherty Jordobservatoriet, en enhet under Columbia University.³

Hvorfor er vi på vei mot katastrofe, hvorfor går vi – som *Guardians* George Monbiot en gang skrev – som «søvngjengere mot utryddelse»? Hvorfor er vi ute av stand til å trekke i nødbremsen før vi raser ut over stupet i kollaps? Problemet ligger etter mitt syn i den kapitalistiske produksjonens

krav, som alle storforetakene må innfri. Så lenge vi alle er underordnet et slikt kapitalistisk system, har vi ikke annet valg enn å være med på ødeleggelsen, fortsette på full gass uten mulighet til å tråkke bremsen i bånd. Det eneste alternativet – om enn så umulig det framstår i disse tider – er å forkaste dette globale økonomiske systemet, alle regjeringene og de aller rikeste som støtter opp om det. Systemet må erstattes med et globalt, radikalt politisk og økonomisk demokrati, en økososialistisk sivilisasjon.

Det stupet vi er på vei mot, heter økologisk kollaps. Selv om vi nærmer oss raskt, har vi fortsatt kapasitet til å skifte det løpske toget over på et nytt spor. Vi er vitne til en nesten simultan, global og massebasert demokratisk «vekkelse», som brasilianerne kaller det. Vi registrerer en mobilisering verden aldri har sett maken til, fra Tahirplassen i Kairo til Zucotti Park på Manhattan, fra Athen til Istanbul, til Beijing og enda videre. Riktignok er det med disse bevegelsene som med Occupy Wall Street; de er fortsatt i sin spede begynnelse. De protesterer fortsatt primært mot det som er galt, ikke så mye i favør av en alternativ sosial orden. Akkurat som Occupy Wall Street har disse bevegelsene ennå til gode å gi et klart og robust svar på det avgjørende spørsmålet: «Vi liker ikke kapitalismen, hva er alternativet?» Men de arbeider med saken, og de er for det meste instinktivt og radikalt demokratiske. Her ligger vårt håp.

De følgende seks delene er formulert som teser om den situasjonen vi befinner oss i.

1. Kapitalismen er i altoverveiende grad den kraft som driver planeten mot økologisk kollaps

Kapitalismen driver vår planet mot økologisk kollaps. Den er maskinen som har akselerert økonomisk utvikling, revolusjonert teknologi, vitenskap, kultur og selve menneskelivet over tre hundre år. Men med klimaendringer, overforbruk av naturressurser og forurensning, er kapitalismen blitt et buldrende lokomotiv ute av kontroll. Den klipper ned kontinenter av skog, tråler verdenshavene for liv, graver ut fjell av mineraler, pumper opp sjøer av drivstoff, sluker planetens siste tilgjengelige naturressurser for å lage enda flere «produkter», og ødelegger dermed de skjøre globale økosystemene som er bygget opp gjennom evigheter av tid. Mellom 1950 og 2000 ble verdens befolkning mer enn fordoblet fra 2,5 til 6 milliarder. Men i løpet av de samme femti årene ble forbruket av de viktigste naturressursene i gjennomsnitt mer enn seksdoblet, i noen tilfelle enda mye mer. Forbruket av naturgass vokste nesten tolv ganger, bauksitt (malm til aluminium) femten ganger. Og så videre.⁴ Med dagens utviklingstempo anslår Harvard-biologen E.O. Wilson at «mot slutten av dette århundret er allerede halvparten av verdens store skoger hogget ned og halvparten av verdens planter og dyrearter forsvunnet».

Selv om det finnes nok av diabolisk onde selskaper, er ikke kapitalistiske foretak nødvendigvis onde i seg selv. De gjør bare det de forventes å gjøre til fordel for aksjonærene. Shell kan ikke annet enn å plyndre Nigeria og Arktis, slik at klimaet koker. Aksjonærene krever det.⁵ BHP Billiton, Rio Tinto og andre gruvegiganter kan slett ikke la være å ta ut Australias overflod av steinkull og eksportere den til Kina og India. Gruvedrift står for 19% av Australias BNP og sysselsetter mange, det hjelper ikke at forbrenning av steinkull er den sterkeste enkeltfaktoren bak den globale oppvarmingen. IKEA – verdens tredje største forbruker av tømmer – kan ikke la være å jevne skogene i Sibir og Malaysia med jorden for å få materialer til de kinesiske fabrikkene som snekrer deres spinkle møbler. Apple kan ikke hjelpe for at utvinningen av de sjeldne jordartene de trenger for å lage millioner av nye iTing, hvert år fører til ødeleggelser i det østlige Kongo – vold, voldtekt, slaveri, barn som tvinges til å bli barnesoldater, samt forgiftede lokale vassdrag.⁶ Monsanto, DuPont, Syngenta og Bayer Crop Science har ikke annet valg enn å utrydde bier, sommerfugler, småbønder og artsmangfold når de skal sikre sitt grep om verdens matvareproduksjon mens de dynker planeten med Roundup, Atraziner og neonikotinoider.⁷ Slik utrydder storforetakene livet på jorda i løpet av en vanlig arbeidsdag. Jo større foretakene blir, desto verre blir problemene.

2. Vi er ikke i stand til å treffe de beslutninger som er nødvendige for å forhindre den økologiske krisen

Det finnes helt åpenbare løsninger på den økologiske krisen, men vi er ikke i stand til å ta de nødvendige skritt for å forhindre økologisk kollaps. Grunnen er at så lenge vi opprettholder kapitalismen, må den økonomiske veksten gis førsteprioritet over økologiske hensyn, ellers blir resultatet økonomisk kollaps og massearbeidsløshet.

Verdens klimaforskere sier vi må innføre unntakstilstand på planeten. Siden 1990-tallet har de fortalt oss at hvis vi ikke i 2050 har redusert globale drivhusgassutslipp fra fossile brensler til 80-90% under 1990-nivået, vil vi passere kritiske vippepunkter. Den globale oppvarmingen vil da akselerere ut over det punkt der menneskene kan kontrollere den. Men til tross for at alle alarmer hyler, kan intet foretak og ingen regjering trekke veksten i tvil. I stedet gir alle verdens regjeringer mer gass og øker farten mot avgrunnen.

Bedre argumenter mot kapitalismen enn denne ufrakommelige og apokalyptiske «motsetningen» har marxistene aldri hatt. Alle vet hva som må gjøres. Vi må stanse utslippene av drivhusgasser. Vi må slutte å overforbruke naturressursene. Vi må stoppe den meningsløse forurensningen av jorda, vannet og atmosfæren med giftige kjemikalier. Vi må slutte å produsere avfall som ikke kan resirkuleres av naturen. Vi må stanse ødeleggelsen av det biologiske mangfoldet og garantere andre arters rett til å blomstre. Vi trenger

ikke nye teknologiske gjennombrudd for å løse disse problemene. Mest av alt må vi slutte å gjøre det vi gjør. Men vi kan ikke stanse, for vi er alle låst i et økonomisk system der foretakene må vokse for å konkurrere, betale overskudd til aksjonærene, og fordi vi alle trenger jobbene.

James Hansen, en av verdens ledende klimaforskere, hevder at for å redde menneskeheten, «må utslipp fra kull fases ut så raskt som mulig. Hvis ikke ender vi med dødelig sikkerhet i klimakatastrofe ... Ja, de fleste fossile drivstoffene må bli liggende under jorda. Dette er vitenskapens klare konklusjon ... Menneskeheten er i dag på skråplanet. Fortsetter vi å pumpe drivhusgasser ut i atmosfæren, blir skråplanet stadig brattere. Vi tror vi er immune mot denne faren – vi er uvitende om hvor nær vi er en unngåelig katastrofe, et fall der vi plutselig mister all kontroll og raser ut over stupet.»⁸

Men hvordan kan vi fase ut for å unngå dette under kapitalismen? Etter at klimadiplomatene utsatte kravene om bindende grenser for CO₂-utslipp i København, Cape Town og Doha, forsøker nå president Obama å redde sitt ettermæle, eller, viktigere, sin datters framtid. Men hvor stor forskjell ville det nå ærlig talt gjøre, om alle amerikanske, kulldrevne kraftverk ble nedlagt i morgen, dersom amerikanske kullgruveeiere står fritt til å eksportere kullet sitt til Kina (noe de faktisk gjør), og når Kina bygger et nytt kullkraftverk hver uke? Atmosfæriske forhold preges ikke av *hvor* kullet brennes, bare av hvor mye som brennes.

Hvordan kan Obama kreve at gruveselskapene stopper å utvinne kull? Det ville være å innføre sosialisme. Men hvis vi ikke stanser utvinning og brenning av kull, vil kapitalistisk frihet og privateiendom være blant våre minste bekymringer. Det samme gjelder Obamas «tøffe» nye standarder for drivstofføkonomi. I august 2012 skrøt han av at hans nye Corporate Average Fuel Economy (CAFE) standard i løpet av de neste 13 årene ville «doble drivstoffeffektiviteten» fra 28,6 mpg (miles per gallon) i dag til 54,5 mpg i 2025. Denne halveringen av kjøretøyenes CO₂-utslipp ville bidra enormt til å «redde planeten». Men som Center for Biological Diversity og andre kritikere har vist, farer Obama med løgn, som vanlig.

For det første er hans påstått «tøffe» nye CAFE-standard så full av smutthull, forhandlet fram med Detroit, at den faktisk stimulerer til mer, ikke mindre, forbruk av drivstoff.⁹ Grunnen er at standarden er basert på en bevegelig skala bestemt av «kjøretøyets fotavtrykk» – jo større kjøretøyet er, jo mindre kjørelengde skal til før det har innfridd sin «standard». Ikke overraskende er Obamas «tøffe» standarder skreddersydd for det Detroit er best på. Det er jo å produsere gigantiske Sequoiaer, monumentale Denalier, Sierraer, Yokoner, Tundraer og Ticonderogaer, Ram Chargere og Ford F-series luksustrucker, voldsomt overvektige Cadillac Escaladaer, Suburbans for å frakte unger til fotballen, ja selv 3,5 tonns Ford Excursion. Disse beistene av noen drivstoffslukere får være med å definere standardene for kjøretøyparken. Disse, samt «lette» lastebiler, er blant de som selger mest i

USA i dag (GMs Sierra er nummer en). Deres kjørelengde pr. liter drivstoff er kortere enn hva amerikanske biler og lastebiler hadde for femti år siden. Dagens Cadillac Escalade har kortere kjørelengde pr. liter enn Cadillacs totalforkrummede fastlandsløstfartøyer med jettflyhalefinner fra midten av femtitallet.¹⁰ Detroit applauderte da også for Obamas nye CAFE-standard, mens bilindustrien tidligere pleide å fordømme slike utspill. For det andre, om vi antar at Obamas nye CAFE standard rent faktisk doblet kjørelengden pr drivstoffenheter, hvor mye ville det telle når kjøretøysproduksjonen både i USA og på verdensnivå vokser eksponentielt?

I 1950 var det en bil for hver tredje amerikaner. I dag er det en bil for hver 1,2 amerikaner. I 1950 var det 53 millioner biler på veiene verden over – omtrent en for hver 50 personer. I dag er verden befolket av 7 milliarder mennesker, men det er mer en 1 milliard biler, og bilindustriens framskrivninger tilsier at det antakelig vil være mellom 2 og 2,5 milliarder biler på verdens veier i 2050. Bare i Kina forventer man en milliard biler.¹¹ Inkrementelle tiltak som CAFE-standardene kan ikke stanse veksten i klimagassutslipp. Med mindre det skjer et eller annet teknisk mirakel, er det bare en måte å kutte utslippene fra kjøretøy på: slutte å produsere kjøretøyer. Vi må kutte drastisk ned på produksjonen, særlig på produksjonen av de heftigste drivstoffslukerne.

Teoretisk sett kunne Obama ganske enkelt gi ordre om at GM skulle legge ned produksjonen av sine enorme drivstoffslukere, for i stedet å produsere små, drivstofføkonomiske biler. Det er jo den amerikanske staten som eier GM. Men hvordan kunne han gjøre noe slikt? Detroit leveregel er «stor bil stor profitt, liten bil liten profitt». Detroit har aldri vært i stand til å konkurrere med tyskere og japanere i markedet for mindre biler. Dette markedet er dessuten mettet, det er knapt profitt å hente noe sted der. Om GM forsøkte seg, ville de gå like lukt i konkurs (igjen!) og kaste massevis av arbeidere ut i arbeidsløshet. Gitt kapitalismen er Obama maktesløs. Han er henvist til å gå inn for endeløs vekst i produksjonen av motorkjøretøyer, selv de som forurenser mest. Han lyver til offentligheten i et forsøk på å lappe på sitt patetiske «ettermæle».

Mellom Kyoto og Doha klarte ikke klimadiplomatene å bli enige om bindende begrensning av drivhusgassutslipp. I fortvilelse over dette insisterte de to britiske klimaforskerne Kevin Anderson og Alice Bows – ansatt ved Tyndall Centre, Englands ledende forskningssenter når det gjelder klimaendringer – i september 2012 på at vi trenger et helt nytt paradigme. Skal vi unngå «farlige» klimaendringer, må regjeringenes politikk «endres dramatisk»:

«Det haster med å ta inn over seg at mange lands behov for utvikling setter de rike vestlige landene i en situasjon der de ikke har annet valg enn å foreta *umiddelbare og dyptgående kutt i sine egne utslipp av*

drivhusgass... Det er feil at man kan klare å unngå to graders oppvarming gjennom inkrementelle tilpasninger til økonomiske insentiver. En karbonskatt her, litt utslippshandel der og en og annen frivillig avtale bare for å sette et godt eksempel – ikke noe av dette vil være tilstrekkelig... Målsettinger om på lang sikt å nå et bestemt slutt punkt (for eksempel 80% i 2050) har ingen vitenskapelig basis. Framtidens globale temperatur og andre uønskede klimavirkninger bestemmes av utslipp i går, i dag og i de nærmeste årene framover.»¹²

Ikke bare forskere konkluderer slik. I sin analyse av verdens framtidige energisituasjon fra 2012 fastslår IEA (*Det internasjonale energibyrået*) at selv om det er skapt en overflod av fossile brensler gjennom fracking, horisontal boring og boring på dypt vann, så kan vi ikke forbruke disse brenslene dersom menneskeheten skal overleve: «Klimapolitikken målsetting om å begrense den globale oppvarmingen til to grader blir vanskeligere å innfri for hvert år som går... Det er ikke mulig å forbruke mer enn to tredjedeler av de påviste reservene av fossile brensler før 2050 dersom verden skal oppfylle togradersmålet...»¹³ Det er selvsagt mulig at forskerne kan ha tatt feil. Men hva klimaforskere angår, så har de med få unntak så langt undervurdert økningen i den globale oppvarmingen. Selv framstående klimaskeptikere har kastet inn håndkleet.¹⁴

En ting er at James Hansen eller Bill McKibben – rent abstrakt – insisterer på at vi må «la kullet bli i gruvene, oljen i grunnen og gassen under gresset», og krever «omfattende begrensninger» i utslipp av drivhusgasser. Men tenk på hva dette betyr for den kapitalistiske økonomien. De fleste av oss, selv lidenskapelige miljøaktivister, er ikke riktig klare til å ta inn over oss de økonomiske implikasjonene av de vitenskapelige innsiktene vi bygger på.

Miljøaktivister som Bill McKibben, gir inntrykk av at global oppvarming primært drives av elektrisitetsverk basert på fossile brensler, slik at hovedproblemet løses bare vi går over til fornybare energikilder. Deretter kan vi fortsette å leve livet omtrent som nå. Den «grønne kapitalismens» entusiastiske talsmenn, for eksempel Thomas Friedman, samstemmer den fagforeningsstøttede lobbyen som arbeider for «grønne jobber». Fornybar energi, elektriske biler og desslike er «den neste store drivkraften bak industriell vekst», den perfekte vinn-vinn-løsningen. Dette er en vrangforestilling. Drivhusgasser produseres overalt i økonomien, ikke bare av elektrisitetsverk. På globalt nivå står elektrisitetsproduksjonen for 25% av drivhusgassutslippene, oppvarming står for 5%, forskjellige «andre» former for brenselbruk for 9%, industrien for 10%, industriprosesser for ytterligere 3,4%, transport for 13,5%, endringer i arealbruk (hovedsakelig avskoging) for 18,2%.¹⁵ Altså: selv om vi umiddelbart erstatter hvert eneste fossildrevne

elektrisitetsverk på kloden med 100% fornybar sol-, vind- og vannkraft, så synker de totale globale klimagassutslippene bare med omtrent 25%.

Ny eksplosiv industrivekst basert på grønn energi vil på ingen måte – med mindre et eller annet tech-fix-mirakel skjer – medføre «umiddelbare og dyptgripende begrensninger» på produksjon og forbruk av fossile brenslers. Noe slikt kan vi bare oppnå om det beordres en unntakssituasjon som skaper en *kontraksjon* i industrilandene: Man må drastisk begrense og i noen tilfelle legge ned hele industrivirksomheter, ja sågar hele industrisektorer, over hele økonomien og i alle land. Dette dreier seg ikke bare om de som utvinner olje, men om alle industrielle virksomheter som forbruker fossile brenslers og dermed slipper ut drivhusgasser – biler, lastebiler, fly, flyselskaper, rederier inklusive cruiseselskaper, bygg og anlegg, produksjon av kjemikalier, plast, syntetiske fibre, kosmetikk, syntetiske fibre og stoffer, syntetisk gjødsel og jordbruksindustrielle CAFO-operasjoner.¹⁶

Det er det selvsagt ingen som vil høre på, for under vårt kapitalistiske system er det ikke til å unngå at dette vil bety et ras av konkurser, globalt økonomisk kollaps, depresjon og massearbeidsløshet overalt. Det er grunnen til at President Obama, da han i april 2013 bygget opp en politisk begrunnelse for å godkjenne XL-rørledningen i en eller annen form, bemerket at «den politiske siden av dette er tøff». ¹⁷ Obama skal ha uttalt at temperaturen på kloden antakelig ikke er noe «overordnet hensyn» for «arbeidere som ikke har fått lønnsøkning på ti år, som skylder mer på boliglånet enn boligen er verdt, som bruker 40 dollars når de fyller opp bensintanken, som ikke har råd til hybridbil, og som har andre bekymringer i tillegg til dette.» ¹⁸ Obama vil gjerne redde jordkloden, men gitt kapitalismen, er og blir hans «overordnede hensyn» å få økonomien til å vokse og slik skape flere jobber. Gitt kapitalismen – i dag, i morgen, neste år og hvert år – vil økonomisk vekst alltid ha førsteprioritet – helt til vi raser utfor stupet og ender i kollaps.

Det finnes verken tekniske eller markedsbaserte løsninger på dette problemet. På noen få felter – særlig elektrisitetsproduksjon – kan faktisk overgang til fornybar energi gi betydelig reduksjon i utslipp fra fossile brenslers. Men vi løser ingen problemer om vi bare bruker «ren», «grønn» energi til å drive ennå mer vekst, til å forbruke enda flere naturressurser. Da er vi fortsatt på vei mot kollaps. Produserer vi millioner av elektriske biler i stedet for millioner av bensindrevne biler, er resultatet like økologisk destruktivt og forurensende, selv om de alle er drevet av solenergi. Mekanismene er ikke de samme, men resultatet blir likt.¹⁹

Innfasing av biobrensel som erstatning for fossile brennstoffer har andre, men fortsatt like miljødeleggende konsekvenser. Dyrker vi planter til biobrensel på jordbruksland, setter vi matproduksjon opp mot drivstoff. Omgjør vi regnskog, myrland, savanner eller beitemark til areal for biobrenselproduksjon, så frigjøres mer CO₂ til atmosfæren enn det vi sparer ved erstatningen av fossile brenslers.²⁰ I tillegg fører det til redusert

artsmangfold. Mer omfattende industrielt jordbruk øker etterspørselen etter vann, kunstgjødsel og sprøytemidler. Kvotehandling fører ikke til reduserte utslipp.²¹ Grunnen til det er at enhver forretningsdrivende forstår – selv om visse miljøvernere ikke gjør det – at «avmaterialisering» er et fantasifoster, at det ikke finnes noen vinn-vinn-teknologiløsning, og at tak på utslipp betyr at man må kutte ned på veksten. Siden det ikke er akseptabelt verken for næringslivet, de organiserte arbeiderne eller for regjeringene å kutte veksten, har man gitt opp kvotehandling overalt der det er forsøkt.

Karbonskatter kan ikke stanse den globale oppvarmingen, for de setter ikke tak på utslippene. Det er grunnen til at næringslivsledere innen fossile sektorer – slik som Rex Tillerson (sjefen for verdens største private oljeselskap, ExxonMobil) og Paul Anderson (sjefen for USAs største elektrisitetselskap, Duke Energy) – støtter forslag om karbonskatter. De forstår at selv om slike skatter, som andre skatter, øker kostnadene ved å drive næringsvirksomhet, så setter de ikke noe «tak» på veksten. ExxonMobils framskrivninger tyder på at den globale energietterspørselen kommer til å vokse med 35% fram til 2040, helt uavhengig av om karbonskatter innføres eller ei. I utviklingslandene blir veksten 65%. Alt dette, mener man, må dekkes av fossile brensler. ExxonMobil har ikke tenkt å la oljen bli liggende bare fordi det ville være det beste for Bill McKibben og menneskeheten. ExxonMobil har tenkt å pumpe opp oljen og brenne den av så raskt de kan for å berike sine aksjeeiere.²²

Hansen, McKibben, Obama – ja, faktisk de fleste av oss – vil ikke innse hva som kreves økonomisk sett dersom vi skal bremse ned vekst og overkonsum basert på fossile brensler. Vi har et «behov» for å fornekte, for å tro på vrangforestillinger om at karbonskatter eller en eller annen teknologisk mirakelløsning vil redde oss. Tross alt vet vi at kapitalismen må vokse, hvis ikke mister vi alle jobben. Å erstatte kapitalismen med noe annet står som en umulig tanke, særlig når vi vet hvilke krefter som allierer seg for å blokkere endring. Men hva er alternativet? I en ikke altfor fjern framtid kommer alt dette til å stanse med et brak – enten må vi få styring på dette løpske lokomotivet, eller så kommer vi til å være med toget over stupet og like lukt i avgrunnen.

3. Nasjonalisering, sosialisering og planlegging er nødvendig

Denne tesen kan formuleres som et spørsmål: Hvis ingen markedsmekanisme kan stanse utplyndringen av planeten, hva annet kan man gjøre enn å erklære unntakstilstand for å tvinge fram en begrensning av ressursforbruket? Hvis kapitalismen ikke kan annet enn å ødelegge verden, har vi da noe annet alternativ enn å nasjonalisere og sosialisere det meste av økonomien og selv å planlegge det meste av den globale industrielle økonomien?

Det er 7 milliarder av oss på en liten planet som er i ferd med å slippe opp for ressurser, der byene forsvinner under skyer av forurensning, isbreer og iskapper smelter, og artsmangfoldet reduseres time for time. Skal vi avverge økologisk sammenbrudd, trenger vi en overordnet *global plan*, et antall *nasjonale eller regionale planer*, og *et mangfold av lokale planer* – og vi må koordinere alle disse. Klimaforskere insisterer på at regjeringer skal kutte CO₂-utslipp for å respektere et globalt «karbonbudsjett» slik at kloden fortsatt blir beboelig. Hva annet er det enn et krav om planlegging på globalt nivå? Når regjeringer finansierer forskningsprosjekter om atomkraft, bioteknologi, internett eller ren energi – er ikke det planlegging? Når forskere konkluderer med at det trengs massive reduksjoner og begrensninger på forbruk av olje, kull, trevirke, fisk og alle slags andre knappe ressurser, samt at vi må stoppe å slippe kjemikalier rett ut i verdenshavene – er ikke det i praksis fysisk planlegging og rasjonering? Og vi vil vel ha slik planlegging? Siden vi puster den samme luften og bebor den samme biosfæren, ønsker og trenger vi vel faktisk en slags «verdensregjering», i det minste når det gjelder miljøsaker? Hvordan kan vi ellers regulere menneskehetens kollektive innflytelse på jordklodens biosfære? Hvordan kan vi omorganisere og endre økonomiske prioriteringer til det felles beste og i favør av miljørasjonalitet, uten at vi har en økonomi dominert av planlegging og offentlig eie?

Vi behøver ikke å avindustrialisere. Vi behøver ikke gå tilbake til transport med hest og kjerre og et liv i tømmerkoier. Men vi må forkaste «forbrukerøkonomien». Kapitalismen er det første økonomiske systemet i historien der fullt ut reparerbare, ja selv helt nye produkter – fra klær til biler – bevisst ødelegges i den hensikt å stimulere produksjonen av erstatninger for dem.²³

Om vi ønsker en bærekraftig økonomi, en som «tilfredsstiller behovene til dagens generasjoner uten å undergrave framtidige generasjoners evne til å tilfredsstille deres behov», da er vi nødt til å gjøre *i det minste noe av eller alt det følgende:*

For det første må vi bremse opp den ukontrollerte veksten i det globale nord, redusere eller helt stenge ned unødvendige, ressursødeleggende, sløsende, forurensende industrier som fossile brenslere, biler, fly og flyselskaper, shipping, kjemi, flaskevann, og unødvendige farmasøytiske produkter. Vi må avskaffe luksusproduksjon, moter, smykker, håndvesker, cruiseskip, luksusboliger, Bentleyer, yachter, private jettfly, etc. Vi må også legge ned produksjonen av engangs, bruk-og-kast-produkter og slike som inngår i «repetitivt forbruk», fra Pampers engangsbleier til H&M-klær som kanskje bare brukes en gang, IKEA-møbler som skiftes ofte, en endeløs rekke nye bilmodeller, telefoner, dataspill – det hele.²⁴ Alle disse legger beslag på ressurser vi er i ferd med å slippe opp for, ressurser som andre folk på planeten har desperat behov for, og som både våre og deres barn kommer til å trenge.

For det andre må vi avvikle skadelige industriprosesser som industrialisert jordbruk, industrialisert fiske, industriell tømmerhogst, gruvedrift osv.

For det tredje må vi stenge en rekke tjenester – banksektoren, Wall Street, kredittkort, detaljhandel, PR- og reklame-«industriene» som er bygget opp for å støtte opp om og stimulere overkonsumet. Jeg skulle tro at de fleste av de som jobber i disse såkalte «industriene», heller vil bruke sitt liv til noe annet, noe nyttig, kreativt, interessant og personlig givende. De fortjener å få sjansen til det.

For det fjerde må vi avvikle det militært-overvåkende-politi-statlige industrikompleks, og alle dets tilknyttede industrielle aktiviteter. Dette er totalt bortkastet, uten annen hensikt enn global dominans, terrorisme, ødeleggelse utenlands og undertrykkelse hjemme. Vi kan ikke bygge anstendige samfunn noe sted når så mye av det sosiale overskuddet ødsles bort på slikt sløseri.

For det femte må vi reorganisere, restrukturere, omprioritere produksjon og bygge de produktene vi trenger slik at de blir så varige og så kollektivt delbare som mulig.

For det sjette må vi styre investeringene inn i ting som samfunnet *faktisk* trenger, så som fornybar energi, organisk jordbruk, offentlig transport, offentlige vannverk, økologisk utbedring, offentlig helse, kvalitetsskoler og andre behov som i dag ikke er oppfylt. Vi må omorganisere produksjonen og erstatte «rask» junkfood med sunn, næringsrik, fersk «langsom mat», erstatte «rask mote» med «langsom mote», gjeninnføre reparasjoner og ombygginger, og få tilbake skreddere og skomakere i lokalmiljøene. Vi må legge totalt om på produksjonen av hvitevarer, elektronikk, husholdningsartikler, møbler og annet – alt må gjøres så holdbart og langvarig som bare mulig. Vi må designe og bygge hus som kan vare i århundrer, som er så energieffektive som mulige, som kan nykonfigureres, og som kan deles. Vi må foreta en omfattende utvidelse av offentlig transport for å få ned bruken av private kjøretøy. De kjøretøyene vi trenger, må vi bygge slik at de varer så lenge som mulig. De må deles slik som i Zipcar, eller som «Autolib», de elektriske bilene som gjøres tilgjengelige av Paris kommune.

For det sjuende må vi avglobalisere handelen slik at vi produserer det som kan produseres lokalt, handler med det som ikke kan produseres lokalt, reduserer forurensning fra transport og bedrer betingelsene for lokale produsenter.

For det åttende må vi utjevne utviklingen over hele verden ved å flytte ressurser ut av ubrukelig og skadelig produksjon i Nord og inn i utvikling i Sør, ved å bygge grunnleggende infrastruktur, sanitærsystemer, offentlige skoler, helsestell, osv.

For det niende må vi utvikle en rasjonell tilnærming til avvikling og/eller kontroll av avfall og giftstoffer, i så stor grad som mulig.

For det tiende må vi sikre likeverdige jobber for arbeidere som mister jobbene når unødvendige eller skadelige industrier stenges. Det er ikke nok

bare med arbeidsløshetsstrygd, for det gjelder at arbeiderne støtter den industriutvikling som de og vi trenger for å redde oss selv.

Dette må vi gjøre dersom vi faktisk ønsker å stoppe overforbruket og dermed redde verden. Alle disse endringene er enkle, selvsagte, og slett ikke noen teknologisk utfordring. Men de krever en fullstendig forskjellig økonomi fra den vi har nå, en økonomi som er organisert for å produsere det vi trenger samtidig som vi bevarer ressursene for framtidens generasjoner. På denne måten kan vi begrense vår kollektive menneskelige innvirkning på planeten slik at det gis plass og ressurser til alle de andre vidunderlige livsformene som vi har den glede å dele denne unike og utrolige planeten med.

Overforbruket må kuttes for at menneskeheten skal reddes. Men hvem skal bestemme hva som er «nødvendig» og «unødvendig»? Den fysiske planleggingen av verdensøkonomien må domineres av interessene til det store flertallet. Under kapitalismen rasjoneres goder og tjenester av markedet. Men markedet kan ikke legge bånd på forbruket, det kan bare øke forbrukets omfang. Jeg har ikke alle svarene på dette store spørsmålet. Men jeg skulle tro at det korte svaret må være en kombinasjon av *planlegging, rasjonering og demokrati*. Det kan da ikke være så vanskelig. USAs regjering planla store deler av den amerikanske økonomien under Andre verdenskrig og rasjonerte mange goder og tjenester. Vi klarte oss bra. Heller enn å lide utilbørlig, satte amerikanerne sin ære i bevaring og deling. Dessuten – hva er alternativet? Har vi noe annet valg?

Her har vi enorme *politiske* utfordringer, men de er ikke *økonomiske*. Dette er ikke Sovjetrussland i 1917. Jeg foreslår ingen maoistisk innstramningspolitikk. I dag foreligger det mer enn nok rikdom og produktiv kapasitet til å forsørge enhver jordboer med helt ut tilfredsstillende materiell levestandard. Enda mer enn for femti år siden, gjelder Gandhis ord om at «det er mer enn nok rikdom for folks behov (*need*), men aldri nok for folks grådighet (*greed*)». Jeg tviler sågar på at det er mye av en *teknisk* utfordring her. Googles Larry Page spår at i 2020 vil nesten hver eneste jordboer ha tilgang til internett. Kvantifisering av menneskelige behov, globale ressurser, jordbruks- og industrikapasitet skulle være et temmelig ordinær oppgave for dagens datamaskiner, med alle deres algoritmer.

Høyresidens økonomer, som Milton Friedman, hevder at økonomisk planlegging er prinsipielt umulig, og at alle forsøk på planlegging ender opp i stalinisme. Jeg godtar ikke dette. Spørsmålet er hvem som planlegger og for hvem. Stalinismens sentrale planlegging var ovenfra og ned, *av og for* et totalitært byråkrati. Verken arbeidere eller noen andre samfunnsgrupper tok del i planleggingen. Det er ingen overraskelse at planlegging fungerte dårlig i USSR. Men dette sier ikke mye om mulighetene for demokratisk planlegging, planlegging nedenfra og opp.

Man skal merke seg at kapitalistene *indirekte* hele tiden planlegger økonomien, både på nasjonalt og globalt nivå. De møtes hvert år i Davos for

å prege verdensmarkedet til sin fordel. De konspirerer for å privatisere helse-tjenester, skoler, offentlig transport, de tvinger oss til å kjøpe vannet deres, eller til å spise genmodifisert mat. De bruker IMF og Verdensbanken til å lenke land med gjeld, for deretter å åpne økonomiene deres for amerikanske multinasjonale selskaper. I flere hundre år har de brukt sine stater til å ekspropriere småbønder og stammer, ja sågar å gjennomføre utrenskninger (som på det amerikanske kontinentet), stjele og privatisere felles jord, oppløse førkapitalistiske samfunnsformer, reorganisere og planlegge på nytt hele kontinenter for å skape rett klima for investeringer som sikrer kapitalakkumulasjonen. Sent utviklede land som Japan og Sør-Korea har brukt sine statsstøttede MITI- og Chaebol-foretak for å drive fram egne foretak, beskytte dem, og planlegge strategisk hvordan de kan integreres i verdensmarkedet. Kapitalister er *svært gode* til å planlegge – i egen interesse. Så hvorfor kan ikke vi planlegge økonomien *i våre interesser*?

Mot bedre vitende er kapitalistiske organer som *Wall Street Journal* raske til å fordømme regjeringsstøttede prosjekter som angivelig svikter, som da den nylig opprettede solenergi-bedriften Solyndra – selv etter sterk tilskyndelse fra Obama-administrasjonen – gikk konkurs. Dette skal angivelig bevise at «regjeringer ikke kan velge ut vinnere». Men Solyndra gikk ikke overende fordi solenergiteknologi ikke har framtiden foran seg. Konkursen skyldtes ironisk nok at kapitalistiske Solyndra ikke kunne konkurrere mot statseide, statsledede og statssubsidierte lavkostkonkurrenter i *Kina*.

Har kapitalistene tilgang til krystallkuler? Direktører og styremedlemmer satser på tapende teknologier og produkter hele tiden. Se bare på den siste tidens kollaps for elbil-foretaket Fisker Automotive, eller Better Place, det israelske forsøket på å bygge opp et nettverk av ladestasjoner der man også kunne bytte batterier.²⁵ De føyer seg pent inn på listen over feilslåtte private satsninger fra Sonys Betamax til Polaroid, Fords Edsel, Tuckerbilen, DeLorean Motor Company, hele veien tilbake til White Star Lines Titanic og tulipanboblen.

Direktører og styremedlemmer velger ikke bare utidsmessige teknologier og produkter, de taper penger på vegne av aksjonærene og driver sågar helt ut vellykkede foretak ut i konkurs hver dag: Jamie Dimon i J.P.Morgan, Lehmann Brothers, Washington Mutual, Enron, World Com, Pan Am, Swiss Air osv. Hvem vet om Facebook eller Zipcar eller Tesla Motors noen gang kommer til å tjene penger? Solyndra hadde statsstøtte og tapte 500 millioner dollar. Men *Wall Street Journal* skrev ikke at kapitalister «ikke kan velge vinnere», da Jamie Dimon tapte 12 milliarder dollar for J.P.Morgan. Ei heller fordømte avisen den private sektorens «uunngåelige inkompetanse» da Enron kollapset.

Det er bare hykleri når kapitalister, sløve media og faktafiendlige systemtro økonomer fikser fakta slik at de passer med deres ensporede modeller, likegyldig hva sannheten er. *Wall Street Journal* har aldri brydd seg med å

hulle regjeringen når den har valgt ut *ubestridelige* vinnere, når statsfinansiert, regjeringsledet anvendt forskning produserte atomvåpen, atomenergi, radar, raketter, jetmotoren, transistoren, mikrochipen, internettet, sentrale gjennombrudd innen bioteknologi, Apolloprosjektet som satte mennesket på månen, og ballistiske raketter til forsvar for den frie verden i den kalde krigen. Hvor var da hjertesukket om at regjeringer ikke kan velge vinnere?

Og hva med disse dronene som regjeringen benytter seg av i konfliktsoner? Rand Paul, en storkjefet motstander av statsinnngrep snakket i filibusterstil om at USA var truet av dronesvermer utsendt av regjeringen, men han klaget ikke over at regjeringens droner *ikke fungerer*. Og tenk på NASAs regjeringsfinansierte romlaboratorium *Curiosity*, ikke større enn en Mini Cooper, som etter en åtte års utrolig ferd på 240 millioner km landet innen 4 km fra målet. Denne prestasjon gjorde selv statshatende, Ayn Rand-tilbedende republikanere i Kongressen stumme av beundring. En av denne fløyens journalister, David Sirota, skrev om *Curiosity* på *Salon.com*: «Lærepeng fra Mars: Statsfinansiering fungerer». Et år etter at den landet i august 2012, rullet *Curiosity* fortsatt lykkelig rundt der oppe for å finne ut om mulig vann og liv på planeten.

Samtidig, på jordkloden: Shells privatkapitalistisk driftede arktiske oljeboringsplattform går på grunn i en arktisk storm. Den taues nå mot Asia for å repareres, mens Shells aksjonærer må reflektere grundig om hvor flinke deres direktører har vært til å «velge vinnere» når de har sølt bort 5 milliarder på dette hodeløse forsøket på å bore etter olje under den arktiske isen.²⁶

På godt og ondt er vi nå langt inne i det forskerne kaller den «antropocene» tidsalder.²⁷ Det er ikke lenger naturen som driver jordkloden. Menneskene driver den. Siden vi tross alt bare er «et folk på denne planeten», så er det på tide at vi begynner å ta bevisste og kollektive beslutninger i forhold til hvordan vår økonomiske aktivitet påvirker naturen. Jeg mener ikke at vi skal bedrive «geo-engineering» av kloden ved å pakke isbreer i aluminiumsfolie for å sakke nedsmeltingen, mens kapitalismen fortsetter å koke og plyndre planeten. Siden kapitalismens framvekst for 300 år siden, er stadig større deler av verden blitt organisert i tråd med *markedsanarkiets* prinsipper. Adam Smith mente at hvert enkeltindivid ganske enkelt skulle maksimere egen interesse; da ville kollektivets interesse, «det felles gode», ta vare på seg selv. Men det har ikke akkurat gått slik. Smiths teori var alltid illusorisk, men den fungerte ok for den ene prosenten som for det meste kunne klare seg uten de felles naturressursene. Vi andre har lært at jo mer kapitalisme det blir, desto mer undergraves vårt felles beste. I dag ødelegger det globaliserte markedsanarkiet ikke bare menneskeheten og samfunnet – men sågar livet på jorda.²⁸ Problemet med Smiths teori er at de private interessene ikke aggregerer seg opp til en felles interesse.

Problemene knyttet til globalt miljø og økologi kan ikke løses ved individuelle valg i markedssfæren. De krever *kollektiv demokratisk kontroll over økonomien, slik at behovene knyttet til samfunn, miljø, andre arter og framtidige generasjoner blir prioritert*. Dette krever *lokal, nasjonal og global økonomisk planlegging, slik at verdensøkonomien reorganiseres og at arbeidskraft og ressurser omplasseres for å nå disse målene*. Det krever også en økonomi der det er full sysselsetting. Skal vi stenge ExxonMobil, GM, Monsanto og Walmart, og mange andre for å redde verden, da må vi skaffe like bra eller bedre arbeid til dem som mister jobben, ellers kommer de ikke til å støtte det vi alle må gjøre for å redde oss selv.²⁹

Dette betyr slett ikke at vi er nødt til å nasjonalisere lokale restauranter, familiegårder, lokale markeder for landbruksprodukter, håndverksbedrifter, dagligvarebutikker, bakerier, arbeiderkooperativer, småbedrifter som gjør reparasjoner, osv. Selvstyrte produsenter som driver i liten skala, ødelegger ikke verden. Storforetak eid av kapitalistiske investorer og basert på umetteilig kapitalakkumulasjon ødelegger verden. De sistnevnte må nasjonaliseres, mange må stenges, andre må redusere sin virksomhet, og atter andre må finne nye oppgaver. Et økososialistisk samfunn kommer imidlertid til å redde og støtte opp om lokalt selvstyrte bedrifter som driver i liten skala. Vi trenger mange flere slike bedrifter, bedrifter som kapitalismen i dag overalt tvinger ut i konkurs og nedleggelse.

4. Rasjonell planlegging krever demokrati, altså avstemninger om de store spørsmålene

Solenergi eller kull? Mer fracking eller redusert avhengighet av fossile brensler? Dynke verdens jordbruk med giftige plantevernmidler eller gjenopprette organisk jordbruk? Offentlig transport eller privatbiler som hovedløsning?

La oss stemme over de store spørsmålene. Burde ikke alle ha innflytelse på beslutninger som angår alle? Er ikke det demokratiets kjerne? Problemet med kapitalismen er at man ikke stemmer over økonomien. På Adam Smiths tid, da de første fabrikkene produserte nåler, jernredskaper og ruller med bomullstøy i tusenvis, var den kapitalistiske friheten til å produsere hva man enn ville av liten betydning. Det påvirket ikke det globale klimaet i særlig grad. Men i dag, når alt produseres i millioner og milliarder, for å kastes i dag og produseres på nytt i morgen, når planeten robbes og forurennes for å muliggjøre denne paniske og meningsløse veksten, da er det av *stor* betydning. Styrevedtak, private beslutninger som i dag gjøres med referanse til investorenes egeninteresser, har konsekvenser for oss alle, for andre arter og sågar for livets framtid på jordkloden. Det burde være demokratiske avstemninger om slikt.

Spørreundersøkelser viser at 57% av kineserne mener at miljøet bør få førsteprioritet, selv på bekostning av økonomisk vekst, og bare 21% går inn for å prioritere økonomien framfor miljøet.³⁰ Men kineserne får av åpenbare grunner ikke stemme over dette eller over noe som helst annet. Spørreundersøkelser viser også at det for hver amerikaner som støtter bruk av genmodifiserte organismer, er det to som går mot det. Hele 82% av amerikanerne krever at genmodifisert mat skal merkes.³¹ Men amerikanerne får heller ikke stemme over noe av dette. Hvorfor ikke?

Storforetakenes styrer bestemmer at det skal blandes både genmodifiserte organismer (GMO) og alle slags andre giftige kjemikalier i maten vår. Vi kan ikke unngå GMO ved ganske enkelt å nekte å kjøpe dem – det ville være «markedsløsningen» – for de finnes i 80% av maten vi spiser. Monsanto og resten av det GMO-industrielle komplekset bestikker politikerne og regulerende instanser med kampanjebidrag og lukrative svingdørjobbber, slik at disse sørger for at du ikke vet hvilke matvarer du skal unngå.³² Hvorfor skal vi godta dette? Hvorfor har ikke vi noe å si i disse beslutningene? Vi trenger ikke være eksperter. Storforetakenes styrer består ikke av eksperter. De består for det meste av storinvestorer. De drøfter og stemmer om det de ønsker å gjøre, så hyrer de inn eksperter som hjelper dem å implementere disse beslutningene. Hvorfor kan ikke vi – i menneskehetens interesse – gjøre det?

Fra Tunis til Tahirplassen, fra Zacottiparken til Geziparken, fra Madison Wisconsin til Kunming Yunnan, Songjian Shanghai, Shifang Sichuan, Guangzhou og tusenvis av steder og byer over hele Kina, vier vanlige borgere miljøet en helt ekstraordinært rasjonell omtanke – mot elitesneske profitt-drevne irrasjonalitet og ansvarsløshet.³³ I Tyrkia kom det til masseprotester da «sultanen» Erdogan besluttet å grave opp Istanbuls siste store park for å bygge et kjøpesenter i osmansk stil. En av demonstrantene formulerte deres innvendinger slik: «Når ble vi spurt om hva vi ønsker? Vi har tre ganger så mange moskeer som vi har skoler. Likevel bygger de nye moskeer. Det er åtte kjøpesentre i nærheten av Taksim-plassen, likevel vil de bygge et til... Hvor er operahusene? Teatrene? Kultur- og ungdomssentra? De velger bare det som vil gi dem maksimal profitt uten å ta hensyn til hva vi trenger.»³⁴ I et forsøk på å blidgjøre demonstrantene, foreslo en talsmann for det regjerende Rettferds- og utviklingspartiet (AKP) folkeavstemning om saken: «Vi kan legge dette fram til folkeavstemning... I demokratier er det folkeviljen som gjelder.» Erdogan vurderte dette alternativet et øyeblikk, men da demonstrantene mente han var lite troverdig, bekreftet han alle deres mistanker. Han satte inn opprørspolitiet for å nedkjempe protestene.³⁵

I hælene på de tyrkiske demonstrasjonene brøt det i Brasil ut masseprotest mot økte billettpriser i offentlig transport. Dette gikk snart over i mer omfattende sosial protest, da hundretusener av brasilianere mobiliserte i byer over hele landet. De fordømte uansvarlig ødsling med offentlige midler på gigantomane fotballstadioner til fotball-VM i 2014, samtidig som skoler,

offentlig transport, sykehus, helsestell og andre offentlig tjenester ble neglisjert: «Folk sulter og regjeringen bygger stadioner», uttalte pensjonisten Eleutina Scuilaro. «Jeg elsker fotball, men vi trenger skoler», sa Evaldir Cardoso, en brannmann i demonstrasjonstog med sin sju-måneders gamle sønn. «Vi demonstrerer for den sunne fornuft», framhevet demonstranten Roberta da Matta, «vi betaler absurd høye skatter i Brazil, og stadig flere av oss lurer på hva vi egentlig får tilbake».³⁶

Hvis foretak og kapitalistiske regjeringer ikke kan forene produksjon med sunn fornuft og økologisk rasjonalitet, har vi da noe annet valg enn at samfunnet kollektivt og demokratisk organiserer, planlegger og administrerer det meste av produksjonen selv? Skal vi få til dette, må vi etablere demokratiske organisasjoner som planlegger og styrer samfunnsøkonomien. Vi må etablere styrende organer på lokalt, regionalt, nasjonalt/kontinentalt og internasjonalt nivå. Disse skal ikke bare inkludere arbeiderne, de direkte produsentene, men hele lokalsamfunn, konsumenter, bønder, alle. Det finnes forbilder: Pariserkommunen, de russiske sovjetene, Brasils deltakende planlegging, La Via Campesina, og andre.³⁷ Direkte demokrati er grunnlaget, og på høyere nivåer praktiseres delegert autoritet med rett til tilbakekalling. Hva er så vanskelig med det?

Palast, Oppenheim og MacGregor har påpekt at USA, en ivrig pådriver for det frie marked, ironisk nok har en stor og uunnværlig økonomisk sektor som ikke er styrt av det frie marked, men i stedet av offentlig tilsyn basert på demokratiske prinsipper.³⁸ Det dreier seg om offentlige tjenester som elektrisitetsforsyning, fyringsolje, vann og kloakk, samt lokale telefonselskaper. Disse er verdens mest effektive og billigste tjenesteleverandører. Innbyggere i England betaler 44% mer for elektrisitet enn amerikanske forbrukere, og 26% mer for naturgass. Europeerne betaler ennå mer, og latin-amerikanere mer enn europeerne. Palast m.fl. påpeker at amerikanere betaler lite for disse offentlige tjenestene, uten at dette holder lønningene i tjenesteproduksjonen nede. Sektorens arbeidere hører til eliten i amerikansk arbeidsliv, og fagorganiseringsgraden er høyere enn i noen privat industri. Forklaringen er, mener de, at slike offentlige tjenester i USA – i motsetning til de fleste andre steder i verden – ikke er organisert av uregulerte frimarkedsfortak som ExxonMobil, Monsanto, Rio Light eller British Water. De er snarere sterkt regulerte industrisektorer. Mange av disse eies av lokale myndigheter, men selv når disse tjenesteleveransene er i privat eie, som Con Edison i New York, Green Mountain Power i Vermont, Florida Power & Light (for å nevne noen eksempler fra østkysten), er det faktisk vanskelig å kalle dette «kapitalisme». Det er mer som en slags statskapitalisme, eller sågar kvasisosialisme. Hva enten foretakene er offentlig eller privat eid, så er de sterkt regulert, gjenstand for offentlig tilsyn, inngrep og kontroll.

Spesiell for USA (og Canada) er denne sektorens åpenhet. Publikum har tilgang, det er ingen lukkede møter eller hemmelige dokumenter. Enkelt-

foretak, enkeltpersoner, fagforeninger, ja selv konkurrenter, kan engasjere seg. Demokratiske prinsipper som transparens og dialog gjelder. Palast m.fl. publiserte sin analyse tre år etter Enron-skandalen, og påpeker at til tross for slike eksperimenter med markedsprinsipper, så gjør USA nå som før gjeldende et detaljert reguleringssystem uten sidestykke ellers i verden. Overskudd begrenses, spesielle priser for fattige pålegges og investeringene styres oftest av myndighetene, blant annet i miljøvennlig retning. Som et minimum har myndighetene vetorett. Selv om de er sterkt knyttet til privateiendom og eierskap, krever amerikanerne omfattende og streng kontroll over slike sentrale infrastrukturtenester.³⁹

Noen «reguleringens Edens hage» er ikke dette. Palast m.fl. påpeker at systemet kan svikte på mange måter: reguleringene angripes kontinuerlig av de som vil ha markedsprising. Profittmotivet kommer lett i konflikt med fellesinteressen, med negative konsekvenser for publikum, osv.⁴⁰ Likevel har vi her et praktisk eksempel fra virkelighetens verden: dette langvarige og ubestridelig vellykkede eksemplet på demokratisk offentlig regulering av en omfattende infrastruktursektor må regnes som en form for «proto-sosialisme». Denne modellen for demokrati og åpenhet kan utvides, videreutvikles, sosialiseres helt ut og kopieres slik at den etter hvert dekker all industrivirksomhet i stor skala.

Skal vi redde menneskeheten, må vi, som jeg påpekte ovenfor, gjøre mye mer enn bare å «regulere» industrien. Vi må også skjære ned på og nedlegge ressursforbrukende og forurensende industrier, som spesifisert i punktene under tese 3. Dette er enorme oppgaver som selv de største foretak, ja, selv ikke regjeringer, kan hankses med. Hvem andre kan gjøre noe slikt om ikke selvorganiserte masser av borgere, hele samfunnet i koordinert samhandling innen demokratiske rammer? Det er åpenbart at mange saker kan avgjøres på regionalt nivå. Andre, som det å nedlegge kullindustrien eller å gi bilindustrien nye mål, krever omfattende planlegging på nasjonalt og sågar på internasjonalt nivå. Noen saker – som global oppvarming, havets surhetsgrad, avskoging – krever internasjonal koordinering, ja global planlegging. Dette er ikke umulig å gjennomføre. Vi har FNs Klimakonvensjon som møtes hvert år og er ansvarlig for å regulere klimagassutslippene. Den klarer ikke dette, for den har ingen myndighet til å sette makt bak kravene. Slik makt bør den få.

5. Demokrati kan bare fungere i en kontekst preget av omfattende sosio-økonomisk likhet og sosiale garantier

Midt under den store depresjonen uttalte «folkets jurist», høyesterettsdommer Louis Brandeis at «vi kan enten ha demokrati i dette landet, eller vi kan ha stor konsentrasjon av rikdom på få hender, men vi kan ikke ha begge deler.» Han hadde mer rett enn han var klar over. I dag har vi større konsentrasjon av rikdom enn noen gang i historien. Det er knapt overraskende at vi har de

svakeste og mest korrupte demokratier siden den «gyldne» tiden på slutten av 1800-tallet. Vil vi ha demokrati, må vi avvikle «stor konsentrasjon av rikdom på få hender». Da må vi ikke bare avvikle privateiendom til produksjonsmidlene, men også ekstreme inntekter, ublu lønninger og arv av kjempeformuer. Undergravingen av demokratiet kan forhindres ved å gjøre det umulig å innkassere håndfaste gevinster på å undergrave det. Det gjør vi ved å danne et samfunn uten rike og fattige, et samfunn tuftet på grunnleggende økonomisk likhet.

Må vi alle kle oss i blå Maadresser og spise i offentlige messer? Neppe. En rekke studier har vist at samfunn med lave inntektsforskjeller og begrenset konsentrasjon av rikdom, har mindre kriminalitet, vold og psykiske helseproblemer.⁴¹ Vi har ikke fem planeter vi kan tømme for ressurser slik at hele verden kan leve ut «den amerikanske drømmen» om evig liv i overflodssamfunnet. Men vi har mer enn nok rikdom til å sikre at enhver jordboer får en grunninntekt, en god jobb som gir tilstrekkelig lønn til å leve et verdig liv, med trygt vann og sanitære forhold, kvalitetsmat, bolig, utdanning og helsevesen, med offentlig transport – alle de *autentiske* nødvendigheter vi virkelig trenger. Disse må garanteres som *rettigheter*, og de aller fleste av dem ble allerede formulert som sådan i Den Universelle Menneskerettighetserklæringen i 1948.

Tre fjerdedeler av dagens amerikanske produksjon består av unødvendige og/eller skadelige varer. Frir vi oss selv fra slitet med å produsere for slik ødsling, står vi fritt til å forkorte arbeidsdagen, til å fryde oss over den frie tiden som loves, men aldri forekommer under kapitalismen, og til å omdefinere levestandard til en livsstil som faktisk er rikere den vi har i dag. Vi kan dermed konsumere mindre, samtidig som vi virkeliggjør vårt fulle menneskelige potensiale i stedet for å kaste bort livet på åndløst slit og shopping. Dette er økososialismens frigjørende løfte.

6. Kanskje dette er galskap, umulig utopi, noe vi umulig kan klare – men det finnes ikke noe alternativ

Skremslene om global økologisk kollaps og sivilisasjonens forfall til en *Blade runner*-liknende dystopi er ikke så hypotetiske som det en gang så ut til. Spør kineserne. Kinas «kapitalistiske mirakel» har allerede drevet landet hodestups ut i en økologisk kollaps som truer med å rive resten av planeten med seg. I Kina er nesten alle elver og innsjøer forurenset, og mange er helt utarmet, 70% av jordbruksarealet er gjennomsyret av tungmetaller og andre giftstoffer, vannet er udrikkelig, maten knapt til å spise. Luften dreper mer enn en million kinesere pr år. Kreft er viktigste dødsårsak i Beijing.⁴²

Kinas lederskap utfordres av hundrevis av massedemonstrasjoner hver dag, ofte voldelige, over hele landet. Selv med alle politistatens undertrykkende redskaper har de problemer med å holde lokket på kjelen.

Hundretusenvis av kommunistpartiets kleptokrater ser skriften på veggen gjennom smogen og flytter familien, pengene og seg selv til utlandet før det er for seint.

I dag trenger både kineserne og vi en sosialistisk revolusjon, ikke bare for å avskaffe utbytting og fremmedgjøring, men for å koble det kapitalistiske toget vekk fra det sporet som leder lukt i økologisk kollaps, før det raser ut over stupet. Revolusjoner kommer og går, som vi ser i Kina. Økonomiske systemer kommer og går. Kapitalismen har hatt tre hundre år på seg. Spørsmålet er: vil menneskeheten bli stående og se på at verden blir ødelagt for å redde profittsystemet?

Utfallet avhenger i stor grad av om vi på venstresiden er i stand til å besvare spørsmålet «hva er vårt alternativ?» med en overbevisende og troverdig visjon om en økososialistisk sivilisasjon. Det er denne oppgaven vi har foran oss. Kapitalismen har ingen løsning på den økologiske krisen. Nettopp det gir den globale økososialistiske bevegelsen et fortrinn i den ideologiske kampen. Kapitalismen har ingen mulighet til å trække inn bremsene for å hindre kollaps. Den har bare et svar på alle spørsmål: mer av akkurat den veksten som er i ferd med å ta livet av oss.

Det ble påstått at «historien» var «slutt» med kommunismens fall og kapitalismens triumf for to tiår siden. Men historien er høyst levende i dag. Vi opplever det mest kritiske øyeblikk noen gang i menneskehetens historie. Ironisk nok utfordres kapitalismen selv nettopp nå på en bredere front enn noen gang tidligere. Da viser det seg at den er uten løsninger.

Alt tyder på at vi raskt beveger oss mot kanten av økologisk kollaps. Men midlene vi trenger til å få det løpske toget inn på et sikkert sidespor, er under utvikling. En bølge av simultan, global og massedemokratisk «vekkelse», en nesten global masseoppstand bygger seg i dag opp. Dette globale opprøret er fortsatt ungt, vi vet ikke hvilken framtid det har, men dets radikal-demokratiske instinkter er – det er mitt håp – menneskehetens siste og beste håp. La oss skape historie!

Oversatt av Lars Mjøset

NOTER

- 1) Ppm – parts per million, mål for konsentrasjon av CO₂. – I originalartiklene angir Smith nettsider på mange av de referansene han bruker. Disse har vi av plasshensyn for det meste kuttet ut. – *O.a.*
- 2) Tom Bawden, «Carbon dioxide in atmosphere at highest level for 5 million years,» *The Independent*, 10.5.2013.
- 3) Justin Gillis, «Heat-trapping gas passes milestone, raising fears,» *New York Times*, 10.5.2013. Scripps Institution of Oceanography, *Scripps News*, 23.4.2013.
- 4) Michael T. Klare, *The Race for What's Left*, Metropolitan, New York 2012, s. 24, Tabell 1.1.

- 5) Nimo Basse, *To Cook a Continent: Destructive Extraction and the Climate Crisis in Africa*, Pambazuka, Cape Town 2012.
- 6) Delly Mawazo Sesete, «Apple: time to make a conflict-free iPhone,» *Guardian*, 30.12.2011. Se også conflictminerals.org, og Peter Eichstaedt, *Consuming the Congo: War and Conflict Minerals in the World's Deadliest Place*, Lawrence Hill, Chicago 2011.
- 7) Lauren McCauley, «Herbicides for GM0s driving monarch butterfly populations to 'ominous' brink, '10389300'» *Common Dreams*, 14.3.2013.
- 8) James Hansen, *Storms of My Grandchildren*, Bloomsbury, New York 2009, s. 172-173, s. 70.
- 9) Center for Biological Diversity, «New mileage standards out of step with worsening climate crisis,» press release, August 28, 2012, http://www.biologicaldiversity.org/news/press_releases/2012/vehicle-emissions-08-28-2012.html. Common Dreams staff, «New mileage standards encourage more gas-guzzling, not less: report,» *Common Dreams*, 28.8.2012, www.commondreams.org/headline/2012/08/28-8.
- 10) En 2 tonns 1955 Cadillac Coupe DeVille kjørte 12.9 mpg [miles per gallon] under bykjøring, i følge *Cadillac History 1955*, <http://www.100megsfree4.com/cadillac/cad1950/cad55s.htm>. En 2013 Cadillac Escalade kjører 10mpg (bykjøring) og 12mpg ved kombinert by- og motorveikjøring. Jfr www.fuelconomy.gov. Dette er resultatet av Detroit's arbeid med drivstofføkonomisering gjennom *seks tiår* – og Obama sier at Detroit skal «doble bilenes rekkevidde pr drivstoffenhhet på 20 år» – lykke til.
- 11) Om implikasjoner av veksten i Kinas kjøretøyflåte, se Craig Simons, *The Devouring Dragon*, St. Martins Press, New York 2013, s. 200.
- 12) «A new paradigm for climate change,» *Nature Climate Change*, Vol. 2 September 2012, pp. 639-640. Uthevet her.
- 13) IEA, *World Energy Outlook 2012*, Executive Summary, 12.11.2012, s. 3. – Fracking er en utvinningsmetode der vann, sand og kjemikalier sprøytes inn under høyt trykk ved boring av oljebrønner i geologiske formasjoner med oljeskifer, som dermed sprekker og avgir olje. – *O.a.*
- 14) Den fagfellebedømte litteraturen på dette punktet oppsummeres i Glenn Scherer og DailyClimate.org, «Climate science predictions prove too conservative,» *Scientific American*, 6.12.2012. En sentral eksfornekter skiftet mening i en Op-Ed-artikkel: Richard A. Muller, «The conversion of a climate-change skeptic,» *New York Times*, 28.7.2012.
- 15) World Resources Institute, *WRI Navigating the Numbers*, Tabell 1, s. 4-5, http://pdf.wri.org/navigating_numbers.pdf.
- 16) CAFO er forkortelse for «Concentrated Animal Feeding Operations», dvs ansamling av store mengder dyr på små avgrensede områder, der innhegninger og utstyr (for foring, temperaturkontroll og gjødselhåndtering) erstatter arbeidsintensivt dyrehold på større beiteområder. – *O.a.*
- 17) The Keystone Pipeline System, bygget ut fra 2010, er et oljeledningssystem som knytter kanadisk oljeutvinning til raffinerier i USA. Fjerde fase av utbygging omtales som Keystone XL prosjektet, er en oppgradering av prosjektets første fase i Kanada og anlegg i Nebraska og Illinois. Utbyggingen har vært kritisert av miljøvernere grunnet konsekvenser for jordsmonn og vannressurser i Nebraska. – *O.a.*
- 18) Ben Geman, «Obama on climate change,» *The Hill*, 4.4.2013.

- 19) Jeg har forklart dette i Richard Smith, «Green capitalism,» *Real-World Economics Review*, 56, 2011, s. 131-133. Revidert versjon tilgjengelig på <http://www.truth-out.org/news/item/21060-green-capitalism-the-god-that-failed>.
- 20) Se f.eks David Biello, «The false promise of biofuels,» *Scientific American*, August 2011, s. 59-65.
- 21) For dette og det følgende, se Smith, «Green capitalism,» s. 117-122.
- 22) ExxonMobil, *The Outlook for Energy: A View to 2040*, Desember 2012, http://exxonmobil.com/corporate/files/news_pub_eo2013.pdf. Se også Jon Queally, «BP's Big Plan: Burn it. Burn it all,» *Common Dreams*, 17.1.2013, <https://www.commondreams.org/headline/2013/01/17>.
- 23) Se Jim Dwyer, «A clothing clearance where more than just the prices are slashed,» *New York Times*, January 5, 2010. Also, Ann Zimmerman and Neil Shah, «Taste for cheap clothes fed Bangladesh boom,» *Wall Street Journal*, May 13, 2013.
- 24) Om H&Ms «trashion», se Jasmin Malik Chua, «Is H&M's new lower-priced clothing encouraging disposable fashion?» *ecouterre*, 28.9.2010, <http://www.ecouterre.com/is-h-m-new-lower-priced-clothing-encouraging-disposable-fashion/2/>. Om IKEA: Juan O. Tamayo, «STASI records show Cuba deal included IKEA furniture, antiques, rum and guns,» *McClatchy Newspapers*, 9.5.2012; James Angelos, «IKEA regrets use of East German prisoners,» *Wall Street Journal*, 16.11.2012; Stephanie Zacharek, «IKEA is as bad as Wal-Mart,» *Salon.com*, 12.7.2009, <http://www.salon.com/2009/07/12/cheap/singleton>, som bygger på Ellen Ruppel Shell, *Cheap: The High cost of Discount Culture*, Penguin, New York 2009, kap. 6; Ida Karisson, «IKEA products made from 600-year old trees,» *Inter Press Service*, 29.5.2012, Common Dreams, <https://www.commondreams.org/headline/2012/05/29-1>; Fred Pearce, «Ikea—you can't build a green reputation with a flatpack DIY manual,» *Guardian*, 2.4.2009; Greenpeace, *Slaughtering the Amazon*, Juli 2009, <http://www.greenpeace.org/international/en/publications/reports/slaughtering-the-amazon/>; Alfonso Daniels, «Battling Siberia's devastating illegal logging trade,» *BBC news online*, 27.11.2009.
- 25) Isabel Kershner, «Israeli venture meant to serve electric cars ending its run,» *New York Times*, 27.5.2013; Ronald D. White, «One owner, low miles, will finance: sellers try to unload Fiskers,» *Los Angeles Times*, 26.4.2013, Rachel Feintzeig, «Electric-car maker Coda files for bankruptcy,» *Wall Street Journal*, 1.5.2013.
- 26) Kenneth Chang, «Mars could have supported life long ago, NASA says,» *New York Times*, 12.3.2013, og ikke bare Shell: Clifford Krauss, «ConocoPhillips suspends its Arctic drilling plans,» *New York Times*, 11.4.2013.
- 27) Jfr. Altvaters artikkel i dette nummer av *Vardøger*. – *O.a.*
- 28) Matt McGrath, «'Dramatic decline' warning for plants and animals,» *BBC News Online*, 12.5.2013, <http://www.bbc.co.uk/news/science-environment-22500673>, med henvisning til en studie av en forskergruppe ledet av Rachel Warren, publisert i *Nature Climate Change*, mai 2013.
- 29) Green Shadow Cabinet, «What must be done about Monsanto corporation, and why,» 23.5.2013, <http://greenshadowcabinet.us/statements/ecology-what-must-be-done-about-monsanto-corporation-and-why>.
- 30) Gallup, June 8, 2012, <http://www.gallup.com/poll/155102/majority-chinese-prioritize-environment-economy.aspx>.

- 31) «GMO poll finds huge majority say foods should be labeled,» *Huffington Post*, 4.3.2013.
- 32) Se Green Shadow Cabinet, «What must be done about Monsanto, and why?» *op. cit.*
- 33) Jennifer Duggan, «Kunming pollution is the tip of rising Chinese environmental activism,» *Guardian*, blog post, 16.5.2013.
- 34) Tim Arango and Ceylan Yeginsu, «Peaceful protest over Istanbul park turns violent as police crack down,» *New York Times*, 31.5.2013.
- 35) «Turkish government moots referendum on Gezi Park,» *Deutsche Welle*, 12.6.2013 at <http://www.dw.de/turkish-government-moots-referendum-on-gezi-park/a-16877383>.
- 36) Simon Romero, «Protests grow as Brazilians blame leaders,» *New York Times*, 19.6.2013.
- 37) «Den internasjonale bondens stemme», en samlende bevegelse for småbønder, landløse, urfolk, jordbruksarbeidere. www.ciacampesina.org
- 38) Greg Palast, Jarrold Oppenheim & Theo MacGregor, *Democracy and Regulation: How the Public Can Govern Essential Services*, Pluto Press, London 2003.
- 39) Palast, Oppenheim & MacGregor, *Democracy and Regulation*, s. 2-4. Uthevet her. De påpeker også en annen ironi (s. 98): Dette offentlig regulerte systemet ble etablert av *private foretak*, som AT&T (American Telephone & Telegraph Co). De var truet av nasjonalisering av den populistiske og progressive bevegelsen – anti-storforetaks allianser av bonde- og arbeiderorganisasjoner – etter den økonomiske krisen i 1873, og anså dette systemet som et mindre onde.
- 40) En intervjustudie av befolkningens reaksjoner etter atomulykken ved Three Mile Island, Harrisburg, Pennsylvania i 1979, viser at hvis vanlige samfunnsborgere konsulteres i spørsmål om teknologi, sikkerhet og miljø enn storforetakenes «eksperter». Hovedpoenget er ikke at folk hadde bedre kunnskaper enn ekspertene, men at ekspertene var forutinntatt. Raymond L. Goldsteen and John K. Schorr, *Demanding Democracy After Three Mile Island*, University of Florida Press, Gainesville 1991.
- 41) Richard Wilkinson & Kate Pickett, *The Spirit Level – Why Equality is Better for Everyone*, Penguin, London 2009, jfr også studiene til den engelske *New Economics Foundation*.
- 42) Edward Wong, «Air pollution linked to 1.2 million premature deaths in China,» *New York Times*, 1.4.2013; Johnathan Kaiman, «Inside China's 'cancer villages,» *Guardian*, 4.6.2012.